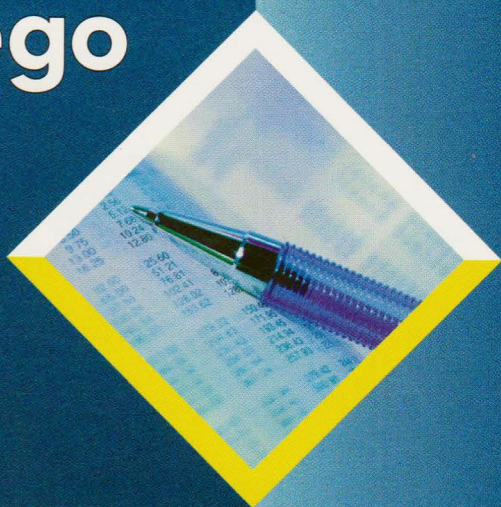

System rachunkowości w okresie kryzysu gospodarczego

pod redakcją

IRENY SOBAŃSKIEJ i PRZEMYSŁAWA KABALSKIEGO

Łódź 2010
Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego

*Marcin Michalak**

ROZDZIAŁ 3

JAKOŚĆ INFORMACJI PROSPEKTYWNYCH W POMIARZE UTRATY WARTOŚCI OPERACYJNYCH AKTYWÓW TRWAŁYCH

1. Wprowadzenie

Kryzys gospodarczy ostatnich lat nakazuje spojrzeć ze szczególną uwagą na zagadnienie utraty wartości aktywów w sprawozdawczości finansowej. Obserwowane załamanie gospodarcze stanowi bowiem dla wielu podmiotów obiektywną i globalną w swoim zasięgu przesłankę potencjalnej utraty wartości składników majątkowych. Niezależnie od przyjętych zasad wyceny bilansowej poszczególnych grup aktywów jednostka ma obowiązek zapewnić, by wartość wykazanych w sprawozdaniu finansowym składników majątku nie była prezentowana powyżej wartości możliwej do realizacji (wartości odzyskiwalnej). W przypadku aktywów wycenianych w wartościach godziwych weryfikacja ich wartości odzyskiwanej dokonywana jest niejako w sposób automatyczny, poprzez ujmowanie ich w sprawozdaniu finansowym na dzień bilansowy w wartości możliwej do uzyskania z tytułu ich sprzedaży. Natomiast odnośnie do pozostałych grup aktywów, które podlegają wycenie według innych parametrów niż wartość godziwa, na dzień bilansowy istnieje konieczność przeprowadzenia odpowiednich procedur pozwalających stwierdzić czy potencjał przyszłych korzyści ekonomicznych, oczekiwanych w momencie nabycia składnika majątkowego, jest nadal możliwy do realizacji, czy też doszło do jego częściowej lub całkowitej utraty.

Praktyka rachunkowości dowodzi, że szczególnie trudnym obszarem w sprawozdawczości finansowej jest analiza i pomiar utraty wartości niefinansowych aktywów trwałych wykorzystywanych na potrzeby własne jednostki, takich jak środki trwałe lub wartości niematerialne i prawne – w tym wartość firmy¹ (*Ready or not*, 2005). Wystąpienie przesłanki utraty wartości aktywów

* Mgr, Katedra Rachunkowości, Uniwersytet Łódzki.

¹ W dalszej części rozdziału, jak również w tytule, autor w relacji do wymienionych grup aktywów stosuje termin „operacyjne aktywa trwałe”. W jednostkach niebędących instytucjami finansowymi aktywa wykorzystywane w działalności operacyjnej nie mają zwykle charakteru finansowego.

wymaga od jednostki uruchomienia procedury (testu) zmierzającej do ustalenia wartości odzyskiwalnej operacyjnych aktywów trwałych w celu porównania jej z dotychczasową wartością bilansową. Oszacowanie wartości odzyskiwanej – w szczególności wynikającej z dalszego użytkowania składnika aktywów lub grupy aktywów, wymaga opracowania przez zarząd jednostki długoterminowych prognoz finansowych, które będą odzwierciedlać zdolność podmiotu i jego kierownictwa do generowania strumieni przyszłych korzyści ekonomicznych z posiadanych zasobów majątkowych (Michalak 2002, 2004, 2005, 2006). Właśnie ów prospektywny wymiar informacji finansowych, który powinien wynikać z przyjętych założeń strategicznych, stanowi największy problem i wyzwanie dla sporządzających sprawozdania finansowe (Sobańska, Michalak 2009). Jest on ponadto przedmiotem ostrej krytyki ze strony określonych grup teoretyków i praktyków rachunkowości, jak również użytkowników sprawozdań finansowych, które zarzucają obowiązującym zasadom pomiaru utraty wartości aktywów trwałych wprowadzenie nadmiernego subiektywizmu i uznaniowości do sprawozdawczości finansowej oraz stwarzanie warunków do celowego manipulowania wynikiem finansowym (Andrews 2006; Kamela-Sowińska 2007; Gmytrasiewicz 2009). Celem niniejszego rozdziału jest określenie warunków i zasad zwiększenia jakości informacji prospektywnych ujawnianych w sprawozdaniach finansowych w kontekście pomiaru utraty wartości niefinansowych aktywów trwałych służących realizacji podstawowej działalności operacyjnej jednostki. W rozdziale zaprezentowano ponadto sposoby zwiększania wiarygodności danych szacunkowych stosowane w praktyce sprawozdawczości finansowej przez wybrane spółki notowane na Giełdzie Papierów Wartościowych w Warszawie.

2. Istota utraty wartości aktywów

Problematyka utraty wartości aktywów wynika z dwóch kluczowych zagadnień dla systemu rachunkowości finansowej:

- 1) kryteriów ujmowania aktywów w sprawozdaniach finansowych;
- 2) zasady ostrożnej wyceny.

Kryteria ujmowania aktywów, zawarte zarówno w art. 3 ust. 1 pkt 12 ustawy z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości (tekst jedn.: Dz.U. 2009, nr 152, poz. 1223), jak i w paragrafach 49 i 53–59 *Założeń koncepcyjnych sporządzania i prezentacji sprawozdań finansowych*, tworzących podstawę koncepcyjną Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej (zwanych dalej MSSF lub MSR), pozwalają na aktywowanie w bilansie jedynie tych kosztów, których poniesienie wiąże się z uzyskaniem przyszłych korzyści ekonomicznych wynikających z ujmowanych składników majątku. Dodatkowo jednostka musi

wykazać, że uzyskanie przyszłych korzyści ekonomicznych, w postaci wpływów środków pieniężnych lub ograniczenia wydatków, jest wysoce prawdopodobne. Prawdopodobieństwo to powinno znajdować uzasadnienie faktograficzne przejawiające się m. in. w:

- dotychczasowych doświadczeniach zarządu, wynikających z podobnej klasy zdarzeń dokonujących się w podobnych uwarunkowaniach wewnętrznych lub zewnętrznych, w tym dotyczących analizy możliwości i sposobu przyszłego wykorzystania aktywów;
- przewidywaniach dotyczących przyszłej sytuacji rynkowej, gospodarczej, technologicznej, prawnej etc.;
- planach finansowych, budżetach i różnego rodzaju prognozach przygotowanych celowo na potrzeby analizy opłacalności nabycia i późniejszego wykorzystania składników aktywów;
- przyjętej strategii działania podmiotu;
- istniejącym w przedsiębiorstwie systemie zapewnienia realizacji celów strategicznych i operacyjnych.

Zdolność jednostki do generowania przyszłych korzyści ekonomicznych na określonym zbiorze aktywów jest właściwością dynamiczną, co oznacza, że może ona ulegać wzmocnieniu lub osłabieniu na skutek różnego rodzaju czynników wewnętrznych lub zewnętrznych. Jednym z czynników potencjalnie silnie oddziałujących na zdolność jednostki do efektywnego wykorzystania składników majątkowych jest kryzys gospodarczy. W większości przypadków wpływ ten jest negatywny; w niektórych jednak może przyczynić się do zwiększenia korzyści ekonomicznych.

Zgodnie z zasadą ostrożności, wystąpienie przesłanek wskazujących na możliwe osłabienie zdolności jednostki do generowania przyszłych korzyści ekonomicznych nakazuje kierownictwu jednostki dokonać oszacowania wartości odzyskiwanej składników majątku w celu porównania jej z ich dotychczasową wartością bilansową (MSR 36, KSR 4). W przypadku niefinansowych aktywów trwałych wykorzystywanych na potrzeby podstawowej działalności operacyjnej jednostki wartość odzyskiwalna może być potencjalnie realizowana na dwa sposoby:

- poprzez ich wykorzystanie na potrzeby własnej działalności operacyjnej jednostki, co znajduje odzwierciedlenie w postaci wartości użytkowej składników majątkowych;
- jako skutek ich sprzedaży, czego wyrazem jest wartość godziwa składników majątkowych, pomniejszona o koszty sprzedaży, możliwa do uzyskania na dzień bilansowy².

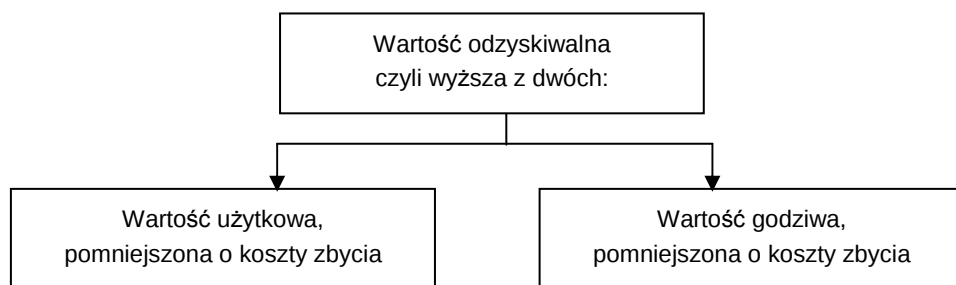
² W dalszej części opracowania autor stosuje termin wartość godziwa w rozumieniu wartość godziwa pomniejszona o koszty sprzedaży.

Naturalnym sposobem realizacji wartości bilansowej składników operacyjnych aktywów trwałych jest ich wykorzystanie na potrzeby własne jednostki. Sytuacja, w której wartość odzyskiwalna operacyjnych aktywów trwałych jest realizowana poprzez ich wartość godziwą, może wskazywać na utratę wartości użytkowej analizowanych składników majątku dla posiadającej je jednostki. W konsekwencji racjonalnie działająca jednostka powinna rozważyć decyzję o dokonaniu dezinvestycji.

Jeżeli w wyniku przeprowadzonego testu na utratę wartości oszacowana wartość odzyskiwalna, stanowiąca wyższą spośród wartości godziwej i wartości użytkowej, jest niższa od dotychczasowej wartości bilansowej składnika aktywów lub grupy aktywów, to sytuacja taka świadczy o istnieniu dużego prawdopodobieństwa, że kontrolowany przez jednostkę składnik aktywów lub grupa aktywów nie przyniesie w przyszłości w znaczącej części lub w całości przewidywanych korzyści ekonomicznych, co uzasadnia dokonywanie odpisu z tytułu utraty ich wartości (art. 28 ust. 7 ustawy z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości; tekst jedn.: Dz.U. 2009, nr 152, poz. 1223).

3. Metody szacowania wartości odzyskiwalnej niefinansowych aktywów trwałych w kontekście jakości informacji finansowych

Praktyczna realizacja zasady ostrożności, stanowiąca jednocześnie systematyczną weryfikację kryteriów ujmowania aktywów, wymaga co do zasady ustalenia lub oszacowania zarówno wartości godziwej składników majątku, jak również ich wartości użytkowej.

Rys. 1. Istota wartości odzyskiwalnej

Źródło: opracowanie własne.

Podstawową informacją, która wymaga ujawnienia w obszarze sprawozdawczości utraty wartości jest miara, przyjęta jako wyznacznik wartości odzyskiwalnej. Niestety, z obserwacji praktyki sprawozdawczości finansowej

spółek publicznych wynika, że informacja ta ujawniana jest przez niewielki odsetek spółek (Andrews 2006; Michalak 2008).

3.1. Wartość godziwa

Spośród przedstawionych na rys. 1 parametrów wyznaczających wartość odzyskiwalną składników majątku, wartość godziwa jest uznawana za relatywnie łatwiejszą do ustalenia i pozbawioną tak dużego stopnia subiektywizmu, uznaniowości lub podatności na manipulację. Najbardziej pożądanym i naturalnym sposobem pomiaru wartości godziwej aktywów jest ich wycena dokonana bezpośrednio na aktywnym rynku³. Taki sposób wyceny zapewnia względny obiektywizm pomiaru i możliwość jego weryfikacji. Jednakże w przypadku operacyjnych aktywów trwałych ustalenie wartości godziwej bezpośrednio na aktywnym rynku jest bardzo często niemożliwe, ze względu na specyfikę obiektu wyceny, albo z uwagi na to, że przedmiotem wyceny nie jest pojedynczy składnik majątku, lecz określona grupa aktywów wypracowujących wspólny strumień korzyści ekonomicznych. W tej sytuacji jednostka zmuszona jest dokonać oszacowania wartości godziwej w inny sposób. Najczęściej wykorzystywane do tego celu metody pomiaru wartości godziwej mieszczą się w zakresie dwóch fundamentalnych podejść:

- 1) rynkowego;
- 2) dochodowego.

Podejście rynkowe polega na wykorzystaniu cen rynkowych i innych istotnych informacji wynikających z ostatnio przeprowadzanych transakcji rynkowych, których przedmiot stanowiły aktywa identyczne lub podobne do pozycji wycenianej przez jednostkę gospodarczą. W zakresie podejścia rynkowego, oprócz bezpośrednich informacji o cenach rynkowych wycenianych pozycji bilansowych, mieszczą się także metody porównawcze, takie jak chociażby metody mnożnikowe⁴. W ramach tego podejścia można wyróżnić także pewną hierarchię parametrów i metod wyceny:

³ Przez aktywny rynek rozumie się rynek, na którym pozycje będące przedmiotem obrotu mają jednorodny charakter, co zapewnia ich porównywalność z podlegającym wycenie składnikiem aktywów lub zobowiązań; zazwyczaj w dowolnym momencie można znaleźć zainteresowanych nabywców i sprzedawców, co ma stanowić gwarancję płynności rynku i eliminować ryzyko zniekształcenia wyceny na skutek zaistnienia transakcji pod przymusem lub w warunkach zdestabilizowanego rynku; ceny są podawane do publicznej wiadomości, co ma stanowić odzwierciedlenie możliwie wysokiej efektywności rynku i eliminować spekulacyjne zachowania.

⁴ Metoda mnożnikowa polega na wykorzystaniu określonych wskaźników rynkowych (np. cena do zysku, cena do wartości księgowej itd.), cechujących notowane na rynku pozycje bilansowe albo całe jednostki gospodarcze, identyczne lub porównywalne z przedmiotem wyceny, poprzez ich zestawienie z określoną pozycją bazową podlegającą wycenie.

1) aktualne ceny rynkowe identycznych składników aktywów lub zobowiązań, w tym ceny wynikające z ważnych umów zawartych na sprzedaż przedmiotu wyceny;

2) aktualne ceny rynkowe podobnych pod względem rodzaju, przeznaczenia i ryzyka składników majątkowych;

3) ceny rynkowe wynikające z niedawno przeprowadzonych transakcji dotyczących takiego samego lub podobnego składnika aktywów lub zobowiązań;

4) ceny rynkowe wynikające z transakcji przeprowadzonych we wcześniejszych okresach, dotyczące takiego samego lub podobnego składnika majątkowego, skorygowane o: wpływ zmienionych uwarunkowań otoczenia, różnice w jakości, wieku, ryzyku oraz innych parametrach różnicujących obiekt analizy od przedmiotu transakcji handlowej;

5) metody mnożnikowe, które można zastosować do wyceny obiektu analizy utraty wartości w postaci całej jednostki gospodarczej;

6) inne techniki bazujące na obserwowalnych zmiennych rynkowych (SFAS 157, 2006; *Fair Value*, 2006).

Do metod o charakterze rynkowym należą także niektóre kategorie wycen dokonywanych przez wyspecjalizowanych rzeczoznawców, bazujące na wartości rynkowej porównywalnych obiektów wyceny.

Dokonana powyżej gradacja parametrów i metod szacowania wartości godziwej wskazuje wyraźnie na zmniejszający się poziom obiektywizmu oraz jednoznaczności pomiaru, a tym samym rosnące ryzyko obniżenia jakości uzyskanych na ich podstawie informacji finansowych. Spadek jakości informacji może się przejawiać w rosnącej dyspersji uzyskiwanych wyników lub w braku spójności między danymi stanowiącymi podstawę wyceny a samym obiektem wyceny. Stąd też jednostka powinna ujawnić w sprawozdaniu informację o rodzaju zmiennych przyjętych do oszacowania wartości godziwej, o rynku, z którego pochodzą informacje lub o obiekcie odniesienia, który stanowił podstawę dokonywanych oszacowań, jak również o szacowanym poziomie kosztów sprzedaży.

Jeśli nie jest możliwe wiarygodne ustalenie wartości godziwej składników majątku zgodnie z podejściem rynkowym, wówczas jednostka powinna odwołać się do **metod dochodowych**. Metody te zorientowane są na oszacowanie wartości bieżącej oczekiwanych przyszłych korzyści ekonomicznych, jakie przeciętni uczestnicy rynku są w stanie – w sposób zasadny – wygenerować na zbiorze aktywów poddawanych wycenie w całym okresie ich ekonomicznej użyteczności. Zastosowanie metody dochodowej do pomiaru wartości godziwej składników aktywów wymaga od kierownictwa jednostki wcielenia się w rolę potencjalnych kupujących, ale też uwzględnienia schematu zachowań innych potencjalnych sprzedających składniki majątkowe podobne do obiektu wyceny. Zachowania sprzedających odzwierciedlają bowiem ich potencjalną pozycję i siłę negocjacyjną, która wpływa na ostateczny poziom hipotetycznej ceny rynkowej.

W podejściu dochodowym do szacowania wartości godziwej podstawowe znaczenie ma technika zdyskontowanych przepływów pieniężnych (DCF), która jest wykorzystywana do sprowadzenia całego strumienia przyszłych przepływów pieniężnych netto możliwych do uzyskania ze składników majątku do poziomu wartości pieniądza z dnia wyceny. Najważniejszymi parametrami wymagającymi oszacowania w tej metodzie są zatem:

- 1) przyszłe wpływy i wydatki środków pieniężnych, jakich potencjalni uczestnicy rynku mogą oczekiwać z tytułu wycenianej pozycji (grupy) aktywów;
- 2) wartość pieniądza w czasie i ryzyko związane z obiektem wyceny (stopa dyskontowa);
- 3) rozkład czasowy generowanych wpływów i wydatków środków pieniężnych.

Kluczowe komponenty wartości godziwej szacowanej metodą dochodową przedstawia wzór 1.

Wzór 1.

$$Wg = \sum \frac{FCF}{(1 + d)^t}$$

gdzie:

- Wg – wartość godziwa,
- FCF – przyszłe przepływy pieniężne netto, generowane w wyniku tworzenia i dostarczania wartości dla klienta,
- d – stopa dyskontowa, odzwierciedlająca zmianę wartości pieniądza w czasie (stopę wolną od ryzyka) oraz ryzyko wynikające z uwarunkowań prowadzonej działalności postrzegane z punktu widzenia przeciętnego uczestnika rynku,
- t – struktura czasowa (terminowość) generowania przyszłych przepływów pieniężnych.

Dokonując oszacowania wartości godziwej metodą dochodową, istotne jest przyjęcie założeń i zmiennych ocenianych z perspektywy potencjalnego nabywcy obiektu wyceny. Oznacza to, że w wycenie nie można uwzględniać jakichkolwiek specyficznych dla podmiotu posiadającego wyceniany składnik aktywów elementów przewagi konkurencyjnej czy słabych stron. Zarówno przepływy pieniężne, jak i wysokość stopy procentowej powinny odzwierciedlać przeciętne warunki, w jakich obiekt wyceny może być wykorzystywany lub zrealizowany przez przeciętnego uczestnika rynku. Dane szacunkowe stanowiące podstawę wyceny wartości godziwej powinny zostać ujawnione w sprawozdaniu finansowym, co wpływa na zwiększenie ich jakości, poprzez zapewnienie swoistych mechanizmów weryfikacyjnych.

3.2. Wartość użytkowa

Wartość użytkowa jako miara określająca wartość odzyskiwalną składników operacyjnego majątku trwałego jest szacowana przede wszystkim na podstawie danych i informacji tworzonych z perspektywy wnętrza jednostki, przez co uwzględnia ona specyficzne uwarunkowania jej funkcjonowania. Miara ta jest determinowana podejściem menedżerskim do sprawozdawczości finansowej. Jest ona zatem znacznie silniej nacechowana subiektywizmem, uznaniowością oraz ograniczoną możliwością pełnej lub częściowej weryfikacji, co wynika przede wszystkim z faktu, że większość zmiennych wpływających na jej wysokość jest opartych m. in. na:

- indywidualnej strategii jednostki;
- specyficznej dla danej jednostki kombinacji zasobów materialnych i niematerialnych;
- planach i budżetach finansowych – długo- i krótkoterminowych przyjętych do realizacji przez kierownictwo jednostki;
- przekonaniach zarządu jednostki co do kształtowania się parametrów rynkowych, ekonomicznych, gospodarczych, prawnych, technologicznych etc.

Oczekiwania zarządu odnośnie do kształtowania się uwarunkowań endogenicznych i egzogenicznych, w jakich jednostka będzie realizować korzyści ekonomiczne wynikające z wycenianych składników aktywów powinny znajdować potwierdzenie faktograficzne w postaci np.: dostępnych analiz makroekonomicznych, informacji rządowych, opinii ekspertów, stopnia trafności dotychczasowych prognoz dokonywanych przez zarząd jednostki itp. Niezależnie jednak od konieczności uwiarygodnienia przyjętych oszacowań, poprzez ich odniesienie do informacji i danych zewnętrznych, uznawanych za względnie obiektywne i odzwierciedlające dominującą opinię rynku, to zarząd jednostki podejmuje ostateczną decyzję o rodzaju i wartości zastosowanych zmiennych. Decyzje i osądy zarządu nie zawsze muszą być zgodne z opinią uczestników rynku. Zarząd może bowiem dysponować informacjami, których rynek nie posiada, albo ich nie uwzględnia, gdyż nie są one dla niego istotne (przedmiot informacji nie ma wpływu na strumień korzyści ekonomicznych możliwy do uzyskania przez przedstawicieli rynku). Wiele zmiennych przyjmowanych do oszacowania wartości użytkowej składników majątkowych ma charakter wyłącznie wewnętrzny i nie znajduje weryfikacji na rynku, np.: dostęp do krytycznych informacji, nieformalne kontakty i powiązania, występujące efekty synergii.

Niemniej jednak, w sytuacji rozbieżności założeń przyjmowanych przez zarząd w stosunku do tych, które dominują na rynku, jednostka powinna zapewnić odpowiedni poziom ujawnień służących potencjalnym użytkownikom do weryfikacji i oceny poprawności i wiarygodności dokonanych oszacowań, jak również do ewentualnego ich skorygowania.

Wartość użytkowa jest miarą bazującą na dochodowym modelu wyceny, stąd jej podstawowa konstrukcja jest zbieżna z modelem dochodowym szacowania wartości godziwej. Jest ona zatem determinowana trzema podstawowymi zmiennymi stanowiącymi podstawę modelu zdyskontowanych przepływów pieniężnych: przepływami pieniężnymi, stopą dyskontową i czasem (por. wzór 2).

Wzór 2.

$$W_u = \sum \frac{FCF}{(1 + WACC)^t}$$

gdzie:

- W_u – wartość użytkowa,
- FCF – przyszłe przepływy pieniężne netto, generowane w wyniku tworzenia i dostarczania wartości dla klienta,
- $WACC$ – stopa dyskontowa, odpowiadająca średniemu ważonemu kosztowi kapitału. Odzwierciedla zmianę wartości pieniądza w czasie (stopę wolną od ryzyka) oraz ryzyko wynikające z uwarunkowań prowadzonej działalności oceniane z punktu widzenia zarządu jednostki,
- t – struktura czasowa (terminowość) generowania przyszłych przepływów pieniężnych.

W przeciwieństwie jednak do założeń stosowanych przy szacowaniu wartości godziwej wszystkie trzy główne determinanty wartości użytkowej powinny wynikać ze specyficznych uwarunkowań danej jednostki. Determinanty te powinny wyrażać mocne i słabe strony danego podmiotu oraz wszelkie szanse i zagrożenia oczekiwane w przyszłości, w okresie wykorzystania wycenianych składników majątkowych. Prawidłowe i wiarygodne oszacowanie wartości użytkowej wymaga zatem – oprócz prawidłowego zastosowania technik obliczeniowych oraz zgromadzenia odpowiednich danych wejściowych, wynikających z umiejętności przewidywania oraz analizy otoczenia i wnętrza podmiotu – zdolności zapewnienia realizacji przyjętych założeń.

4. Pomiar utraty wartości operacyjnych aktywów trwałych a jakość informacji w sprawozdaniach finansowych

Praktyczne zastosowanie zasad pomiaru i ujmowania odpisów z tytułu utraty wartości opisanych szczegółowo w krajowych i międzynarodowych regulacjach rachunkowości (MSR 36, KSR 4) budzi wiele kontrowersji, zarówno

wśród sporządzających sprawozdania finansowe, jak również wśród ich użytkowników. Przeciwnicy prospektywnego podejścia do wyceny dokonywanej na potrzeby sprawozdawczości finansowej podkreślają przede wszystkim niską wiarygodność takiego systemu informacyjnego, jego podatność na manipulacje, uznaniowość, ignorowanie zasady ostrożności oraz trudności weryfikacyjne (Andrews 2006; Kamela-Sowińska 2007; Michalak 2008) etc. Szczególnie ostrej krytyce poddawane jest zastosowanie wartości użytkowej, która została niejako przemilczana w ustawie o rachunkowości.

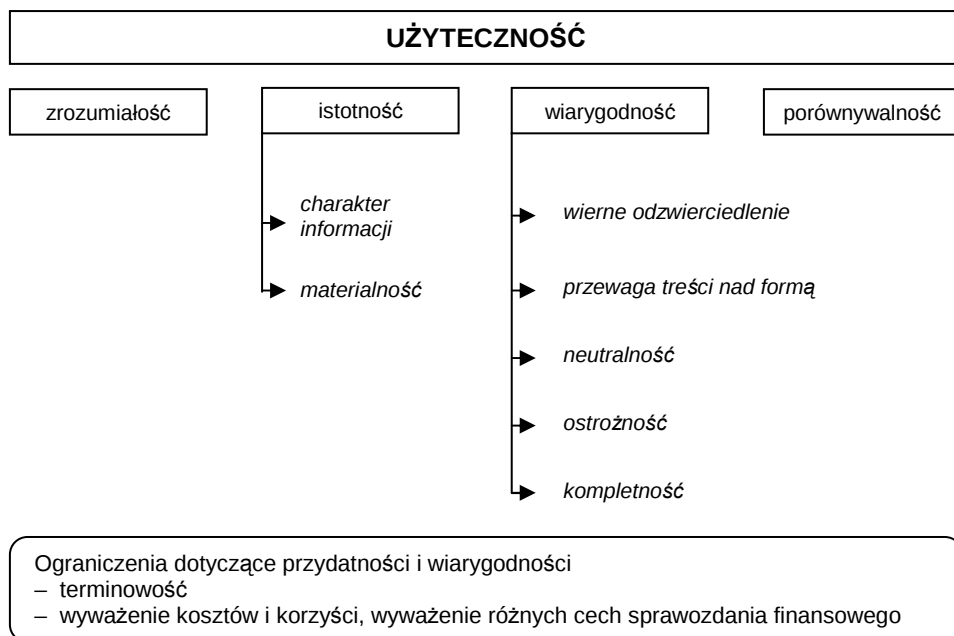
W kontekście przytoczonych zarzutów i na tle opisanej syntetycznie w poprzednim punkcie istoty miar wartości stosowanych w aspekcie utraty wartości aktywów należy postawić pytanie: czy sposób pomiaru utraty wartości i informacje z niego wynikające spełniają cechy jakościowe stawiane sprawozdaniom finansowym w *Założeniach koncepcyjnych sporządzania i prezentacji sprawozdań finansowych RMSR*?

Odpowiedź na tak postawione pytanie nie może być jednoznaczna i wymaga uwzględnienia specyfiki systemów informacyjnych rachunkowości stosowanych w poszczególnych przedsiębiorstwach, uwarunkowań ich funkcjonowania, jak również zakresu informacji ujawnianych w sprawozdaniach finansowych. Ponadto wymaga ona dokonania ponownej interpretacji znaczenia poszczególnych atrybutów cech jakościowych przypisywanych informacjom finansowym w kontekście zmieniających się potrzeb użytkowników sprawozdań finansowych, systemów zarządzania i cech otoczenia (*Prospective*, 2003; Sobańska 2007).

Jedną z kluczowych właściwości informacji finansowych generowanych w systemie rachunkowości, determinujących ich cechy jakościowe, jest użyteczność w procesie podejmowania decyzji. Wartość oddzyskiwalna stosowana w procesie pomiaru utraty wartości aktywów co do zasady tę cechę spełnia. Jest ona bowiem dostosowana do podstawowego modelu podejmowania decyzji gospodarczych bazującego na:

- wielkości strumieni pieniężnych netto możliwych do uzyskania w przyszłości z tytułu inwestycji w składniki majątkowe lub ich utrzymywania;
- terminowości wystąpienia przewidywanych strumieni pieniężnych;
- ocenie ryzyka wystąpienia oczekiwanych strumieni pieniężnych pod względem zarówno ich wielkości, jak i terminowości.

Aby zapewnić użyteczność informacji o wartości oddzyskiwalnej operacyjnych aktywów trwałych, należy zagwarantować odpowiednie cechy jakościowe informacji finansowych (por. rys. 2).

Rys. 2. Cechy jakościowe informacji finansowej według RMSR

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Założeń koncepcyjnych sporządzania i prezentacji sprawozdań finansowych*.

Zastosowanie do pomiaru utraty wartości aktywów wartości godziwej (w tym przede wszystkim ustalonej poza aktywnym rynkiem) lub wartości użytkowej, czyli miar o charakterze szacunkowym, nacechowanych prospektywnie, wymaga szczególnej dbałości o zapewnienie **wiarygodności**. W przypadku informacji prospektywnych zapewnienie wiarygodności wiąże się głównie z:

– uwzględnieniem w oszacowaniach wszelkich zmiennych determinujących w sposób istotny potencjał dochodowy składników majątku (kompletność); zmienne te powinny zostać zidentyfikowane i sklasyfikowane w sposób systemowy w postaci dokumentacji polityki rachunkowości, tak by mogły być wykorzystane w sposób spójny z okresu na okres, przyczyniając się do zapewnienia porównywalności informacji;

– wiernym odzwierciedleniem aktualnej sytuacji ekonomiczno-finansowej jednostki oraz przewidywań dotyczących przyszłości funkcjonowania podmiotu, które powinny znaleźć odzwierciedlenie w sformułowanej i przyjętej strategii działania oraz wynikających z niej planach operacyjnych;

– zapewnieniem mechanizmów zarządzania realizacją strategii, w tym w szczególności narzędzi strategicznej rachunkowości zarządczej oraz systemów

motywacyjnych zorientowanych na kreowanie wartości; istnienie w przedsiębiorstwie narzędzi strategicznej rachunkowości zarządczej pozwala sądzić, że jednostka: dokonuje bieżącej weryfikacji realizacji przyjętych założeń, oddziałuje na ich realizację, jak również jest zdolna do spójnego dokonywania oszacowań z okresu na okres;

- unikaniem stronniczości w dokonywanych oszacowaniach, która przejawia się m. in. selektywnym doбором zmiennych stanowiących wejście do stosowanych modeli wyceny oraz systemów planowania strategicznego i operacyjnego; zmienne wykorzystywane do szacowania wartości odzyskiwalnej powinny znajdować potwierdzenie w opinii rynku co do kształtowania parametrów stanowiących podstawę wyceny, a wszelkie odstępstwa od danych wynikających z rynku powinny być dodatkowo objaśnione;

- wypracowaniem zaufania do zarządu, budowanym chociażby poprzez: tworzenie efektywnych kanałów komunikacji z inwestorem (relacje inwestorskie) i innymi interesariuszami; szeroki zakres ujawnień prezentowanych w sprawozdaniach finansowych, objaśniający m. in. stopień realizacji planów strategicznych oraz trafność dokonywanych prognoz w przeszłości.

Szczególne znaczenie dla wiarygodności i zrozumiałości informacji prospektywnych ma możliwość przeprowadzenia weryfikacji dokonanych przez jednostkę oszacowań. W tym celu jednostka powinna ujawnić w sprawozdaniu finansowym co najmniej kluczowe parametry wartości dochodowej aktywów, takie jak: przepływy pieniężne, ich rozkład czasowy oraz stopa dyskontowa. Na ich podstawie potencjalny użytkownik sprawozdań finansowych jest w stanie:

- ocenić racjonalność przyjętych założeń;
- zweryfikować dokonane oszacowania w swoim własnym modelu pomiaru wartości dochodowej;
- dokonać korekty oszacowań względem własnej oceny uwarunkowań funkcjonowania podmiotu w przyszłości;
- zastosować własne założenia i ocenić ich wpływ na wartość odzyskiwalną składników majątkowych.

Poniżej przedstawiono przykłady ujawnień dotyczących poruszanych powyżej kwestii, dokonywane przez spółki publiczne notowane na GPW w Warszawie.

Przykład 1

Opierając się na MSR 36 na dzień 31 grudnia 2008 r., Jednostka Dominująca przeprowadziła test na utratę wartości rzeczowych aktywów trwałych. W celu ustalenia wartości użytkowej dokonano analizy zdyskontowanych przepływów pieniężnych przy zastosowaniu średnioważonego kosztu kapitału (WACC) równego 11,24% oraz 3% rezydualnej stopy wzrostu. Test przeprowadzono dla Jednostki Dominującej jako jednego ośrodka wypracowującego środki pieniężne (CGU) z uwagi na brak możliwości przypisania przepływów pieniężnych poszczególnym składnikom przedsiębiorstwa.

Analizę przeprowadzono dla okresu 10 lat w oparciu o prognozowane przepływy pieniężne na podstawie zatwierdzonej przez Radę Nadzorczą strategii KGHM Polska Miedź S.A. na lata 2009–2018. Wyliczona w oparciu o przyjęte założenia wartość użytkowa rzeczowych aktywów trwałych wynosi 8 258 505 tys. zł i jest wyższa od ich wartości bilansowej o 3 118 979 tys. zł.

Źródło: skonsolidowany raport roczny KGHM SA za rok 2008.

Przykład 2

Główne założenie przyjęte w celu ustalenia wartości użytkowej najważniejszych zespołów jednostek generujących środki pieniężne są następujące:

- poziom rynkowy, stopa penetracji udziału w rynku; decyzje organów regulacyjnych obejmujące ceny, dostępność usług; poziom kosztów sprzedaży niezbędny do zastępowania produktów i konkutowania z istniejącymi lub nowymi uczestnikami rynku; wpływ zmian przychodów netto na koszty, oraz
- poziom wydatków inwestycyjnych, który może zależeć od konieczności wdrożenia nowych technologii.

Wielkości przyporządkowane każdemu z parametrów odzwierciedlają zdarzenia przeszłe skorygowane o oczekiwane zmiany w okresie objętym biznes planem, jednakże mogą podlegać działaniu niedających się przewidzieć zmian politycznych, gospodarczych i prawnych.

Główne jednostki generujące środki pieniężne	Sieć stacjonarna	Sieć komórkowa	Sieć radiody-fuzyjna	Portal internetowy
Na dzień 31 grudnia 2008 r.				
Podstawa wartości odzyskiwalnej	Wartość użytkowa	Wartość użytkowa	Wartość użytkowa	Wartość użytkowa
Źródło danych	Budżet i biznes plan 5-letnia prognoza przepływów pieniężnych	Budżet i biznes plan 5-letnia prognoza przepływów pieniężnych	Budżet i biznes plan 5-letnia prognoza przepływów pieniężnych	Budżet i biznes plan 5-letnia prognoza przepływów pieniężnych
Krańcowa stopa wzrostu	0%	1%	0%	1%
Zastosowana stopa dyskontowa*	13,0	12,4	12,7	16,1

* Zastosowana stopa dyskontowa bazuje na stopie dyskontowej przed opodatkowaniem zdefiniowanej przez MSR 36.

Zdaniem Zarządu, żadna racjonalna zmiana jakiegokolwiek z powyższych kluczowych założeń nie spowoduje, że wartość bilansowa którejkolwiek z jednostek generujących środki pieniężne przewyższy jej wartość odzyskiwalną.

Źródło: skonsolidowany raport roczny TP S.A. za rok 2008.

Przykład 3

Wartość odzyskiwalna ośrodka wypracowującego środki pieniężne została określona na podstawie kalkulacji wartości użytkowej. Wartość użytkową aktywów ustalono w oparciu o prognozy przepływów środków pieniężnych, obejmujące okres 2009–2015, założone przy tworzeniu strategii długoterminowej, skorygowane o przepływy związane z przyszłymi inwestycjami. Wyodrębnione przepływy zdyskontowano stopą ustaloną w oparciu o:

- poziomy stopy wolnej od ryzyka 5,37% i stopy WIBOR 5,61% (wartości z końca 2008);
- premię za ryzyko na poziomie 8,4%;
- finansowanie dłużne w relacji dług/kapitał wg przewidywanej struktury finansowania DIALOG S.A.;
- wskaźnik beta z uwzględnieniem dźwigni finansowej wynoszący 0,63;
- zastosowaną metodę iteracyjną w celu ujednolicenia wartości opartej na przepływach przed i po opodatkowaniu.

W wyniku zastosowania powyższych założeń, stopa dyskontowa wyniosła 11,21% przed opodatkowaniem.

Źródło: skonsolidowany raport roczny KGHM SA za rok 2008.

Przykład 4

Podstawowe informacje o zastosowanej metodzie wyceny znajdują się w tabeli poniżej:

	Spółka Trader.com (Polska)	Prawa związane z wydawaniem czasopism	Spółki radiowe
Wartość bilansowa na 31 grudnia 2008 r.	Wartość firmy = 67 120 tys. zł	Aktywa o nieokre- ślonym okresie użytkowania = 70 690 tys. zł	Wartość łącznie = 55 455 tys. zł
Przyjęte założenie	Budżet na rok następny oraz projekcje rynku na lata następne szacowane w oparciu o najlepszą wiedzę o rynku, dostępne dane rynkowe oraz dotychczasowe doświadczenia		
Okres prognozy	5 lat	5 lat	5 lat
Stopa wzrostu przepływów w okresie eksploracji dla lat:			
2009	3,0%	3,5%	3,5%
2010	3,0%	3,0%	3,0%
2011	2,5%	2,5%	2,5%
2012	2,5%	2,5%	2,5%
2013	2,5%	2,5%	2,5%
Stopa dyskontowa dla lat:			
2009	11,6%	8,94%	8,89%
2010	11,6%	8,43%	9,21%
2011	11,1%	7,91%	8,69%
2012	11,1%	7,91%	8,69%
2013	11,1%	7,91%	8,69%

W wyniku testu na utratę wartości Trader.com (Polska) Sp. z o.o., Spółka postanowiła dokonać odpisu aktualizacyjnego w wysokości 27 000 tys. zł, który obciążył zarówno jednostkowe wyniki Agory SA, jak i wyniki skonsolidowane Grupy Agora SA. Przyczyną dokonania odpisu była istotna zmiana czynników zewnętrznych, tj. pogarszająca się sytuacja makroekonomiczna i na rynku reklamy, w szczególności w segmentach nieruchomości i motoryzacyjnym.

Źródło: skonsolidowany raport roczny Agora SA za rok 2008.

Oszacowanie wartości godziwej i wartości użytkowej składników operacyjnych aktywów trwałych cechuje się określoną rozpiętością wyników uzyskiwanych przez:

- tego samego użytkownika lub sporządzającego sprawozdanie finansowe, w zależności od przyjętych oczekiwań względem danych prognostycznych, oczekiwanych scenariuszy zdarzeń, posiadanego zasobu informacji;
- różnych użytkowników.

O wiarygodnej wycenie można mówić jedynie wtedy, gdy rozpiętość ta jest stosunkowo nieistotna. W tym kontekście istotną informacją, którą należałoby ujawnić w sprawozdaniach finansowych, jest analiza wrażliwości lub analiza

scenariuszowa, która pozwala na lepszą ocenę sprawozdania finansowego i powoduje zwiększenie potencjalnego stopnia jego zrozumiałości.

Przykład 5

Analiza wrażliwości wartości użytkowej

rezydualna	WACC				
stopa wzrostu	9%	10%	11%	12%	13%
-1%	8 707 224	7 293 846	6 151 677	5 215 431	4 438 704
0%	9 513 539	7 895 979	6 610 039	5 570 005	4 716 776
1%	10 521 434	8 631 920	7 160 074	5 989 048	5 041 193
2%	11 817 297	9 551 847	7 832 338	6 491 899	5 424 594
3%	13 545 116	10 734 609	8 672 669	7 106 495	5 884 676

Źródło: skonsolidowany raport roczny KGHM SA za rok 2008.

Jak wynika z przykładu 5 analiza wrażliwości pozwala potencjalnemu użytkownikowi sprawozdania finansowego na proste oszacowanie wartości odzyskiwalnej analizowanych składników majątkowych przy zastosowaniu wartości zmiennych, wynikającej z jego własnych przekonań, przy zastosowaniu modelu wyceny sporządzającego sprawozdanie.

Wartość odzyskiwalna stosowana w pomiarze utraty wartości operacyjnych aktywów trwałych posiada także walor istotności. Istotność przejawia się w tym przypadku w aspekcie prognostycznym samej wartości odzyskiwalnej, ale również, i to w większym zakresie, w ujawnianych danych przyjętych jako podstawa jej oszacowania. Elementem poprawiającym zarówno istotność, jak i wiarygodność informacji o wartości odzyskiwalnej jest zapewnienie sprzężenia zwrotnego pomiędzy przyjętymi oszacowaniami a danymi rzeczywistymi, wraz z objaśnieniem potencjalnych przyczyn rozbieżności.

Reasumując, zastosowanie procedur utraty wartości przewidzianych w krajowych i międzynarodowych regulacjach rachunkowości pozwala na pełne zachowanie obowiązujących i utrwalonych od lat cech jakościowych informacji finansowych. Niemniej jednak wymaga ono spełnienia szeregu warunków w zakresie pomiaru i dokonywanych ujawnień, na które wskazywano powyżej. Badania praktyki sprawozdawczości finansowej spółek publicznych dowodzą niskiej jakości informacji dotyczących sposobu pomiaru utraty wartości oraz zasad i podstawy oszacowania wartości odzyskiwalnej (por. Michalak 2008). Dla przykładu jedynie 15–30% spółek wchodzących w skład indeksu WIG 20 w okresie 2005–2008 ujawniło syntetyczne informacje o parametrach determinujących wartość dochodową aktywów. Jeszcze mniejszy odsetek podmiotów dokonał objaśnienia otrzymanych rezultatów poprzez analizę wrażliwości lub analizę scenariuszową (por. tab. 1).

Liczba spółek, które ujawniły informacje o zmiennych stanowiących podstawę oszacowania wartości odzyskiwalnej

Liczba spółek z indeksu WIG 20, które ujawniły informacje o:	2005	2006	2007	2008
Wielkości lub dynamice szacowanych przepływów pieniężnych	4	6	5	6
Długości szeregu czasowego prognozowanych przepływów pieniężnych lub ich rozkładzie czasowym	3	6	5	6
Przyjętej stopie dyskontowej (WACC)	4	6	5	6
Analizie wrażliwości lub analizie scenariuszowej	1	3	3	3
Liczba spółek, które dokonały odpisu z tytułu utraty wartości	15	14	13	12

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonego badania.

Szczególny problem w pomiarze utraty wartości dotyczy jednostek nieposiadających: strategii działania, odpowiednich systemów zarządzania długoterminowego (strategicznego) lub narzędzi zapewnienia realizacji przyjętych celów długoterminowych. W przypadku tego rodzaju podmiotów zastosowanie wartości użytkowej do wyceny operacyjnych aktywów trwałych nie jest w praktyce możliwe, a wszelkie próby jej oszacowania prowadzą do wyników niespełniających analizowanych norm jakościowych. Jedynym rozwiązaniem w tej sytuacji pozostaje uproszczony sposób analizy utraty wartości przedmiotowej kategorii aktywów, ograniczający się jedynie do porównania wartości bilansowej składnika majątkowego z jego wartością godziwą, pomniejszoną o koszty zbycia. Być może takie postępowanie stanowi przyczynę przyjmowania przez wiele badanych jednostek założenia, że wartość użytkowa składników majątkowych odpowiada ich wartości godziwej, co uzasadnia przyjęcie tej ostatniej jako podstawy wyceny.

Streszczenie

W rozdziale autor koncentruje się na wskazaniu istoty, warunków i sposobów zapewnienia wysokiej jakości informacji ujawnianych w sprawozdaniach finansowych w kontekście utraty wartości operacyjnych aktywów trwałych. Zagadnienie to staje się szczególnie ważne w dobie kryzysu gospodarczego, który powoduje, że wiele podmiotów traci możliwość pełnej realizacji korzyści ekonomicznych zawartych w wartości bilansowej składników majątkowych. Analiza i pomiar utraty wartości operacyjnych aktywów trwałych wymaga zgromadzenia szeregu danych o charakterze prospektywnym, dotyczących perspektyw wykorzystania składników majątkowych na tle zmieniających się uwarunkowań zewnętrznych i wewnętrznych. Właśnie ze względu na ów prospektywny i w wielu wypadkach uznaniowy charakter informacji problematyka zapewnienia

jakości sprawozdań finansowych zyskuje na znaczeniu, stanowiąc jednocześnie podstawę krytyki dla regulacji obowiązujących w przedmiotowym zakresie. W rozdziale zaprezentowano kilka sposobów zwiększania wiarygodności danych szacunkowych, stosowanych w praktyce sprawozdawczości finansowej przez wybrane spółki notowane na Giełdzie Papierów Wartościowych w Warszawie.

Literatura

- Adopting IFRS – A step by step illustration of transition to IFRS, (2003), PWC.
- Andrews R. (2006), Research Report No. 92 Impairment of assets: measurement without disclosure? The Association of Chartered Certified Accountants, London.
- Fair Value Measurement, (2006), *Discussion Paper*, RMSR.
- Gmytrasiewicz M. (2009), *Wybrane problemy teoretyczne współczesnej rachunkowości*, [w:] *Problemy współczesnej rachunkowości*, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, Warszawa.
- Kamela-Sowińska A. (2007), *Rachunkowość na zakręcie*, [w:] *Rachunkowość – wczoraj, dziś, jutro*, red. T. Cebrowska, A. Kowalik, R. Stępień, SKwP, Warszawa.
- KSR 4, Utrata wartości aktywów, Dz. Urz. Ministra Finansów z dnia 20 lipca 2007 r., nr 8, poz. 46.
- Michalak M. (2002), *Utrata wartości aktywów trwałych – nowe zadania dla rachunkowości zarządczej i controlling*, „Controlling i Rachunkowość Zarządcza w Przedsiębiorstwie”, nr 12, Infor.
- Michalak M. (2004), *Utrata wartości aktywów – wymogi polskiego prawa bilansowego na tle rozwiązań międzynarodowych*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości”, nr 18 (74) (Rada Naukowa SKwP, Warszawa).
- Michalak M. (2005), *Utrata wartości niefinansowych aktywów trwałych – wybrane problemy*, „Prace Naukowe AE im. O. Langego we Wrocławiu”, nr 1082.
- Michalak M. (2006), *Utrata wartości aktywów trwałych według regulacji krajowych i międzynarodowych*, [w:] *Międzynarodowe i krajowe regulacje rachunkowości i ich implementacja – wyzwania i bariery*, red. I. Sobańska, W. A. Nowak, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- Michalak M. (2008), *Utrata wartości niefinansowych aktywów trwałych w sprawozdawczości spółek publicznych – badanie pilotażowe*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości” (numer specjalny) t. 42 (98).
- Międzynarodowe Standardy Rachunkowości 36, Utrata wartości aktywów (2007), SKwP, Warszawa.
- Prospective Financial Information – Guidance for UK Directors* (2003), The Institute of Chartered Accountants in England and Wales.
- Ready or not?* (2004), PWC.
- SFAS 157, *Fair Value* (2006), FASB.
- Skonsolidowany raport roczny KGHM SA za rok 2008.
- Skonsolidowany raport roczny Telekomunikacji Polskiej S.A. za rok 2008.
- Sobańska I. (2007), *Nowa orientacja systemu rachunkowości w praktyce polskiej w kontekście wdrażania MSR/MSSF*, [w:] *Rachunkowość – wczoraj, dziś, jutro (praca zbiorowa z okazji 100-lecia SKwP)*, Warszawa.
- Sobańska I., Michalak M. (2009), *Wykorzystanie informacji prospektywnych w sprawozdawczości finansowej zorientowanej na wartość na przykładzie MSR 36 „Utrata wartości aktywów”*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości” (numer specjalny) t. 53 (109).
- Ustawa z dnia 29.09.1994 r. o rachunkowości, tekst jednolity Dz.U. 2009 r., nr 152, poz. 1223, nr 157, poz. 1241 i nr 165, poz. 1316.
- Założenia koncepcyjne sporządzania i prezentacji sprawozdań finansowych* (2007), RMSR.

Wydawnictwo UŁ zaprasza www.wydawnictwo.uni.lodz.pl

ISBN 978-83-7525-387-0